

RIIGIKOGU

IV koosseis.

II. istungjärk. 7. koosolek. 7. oktoobril 1929.

1. Riigikogu Esimehe avakõne.
2. Teatamine suvevaheajal olnud külastamistest.
3. Teatamine muudatustest Riigikogu koosseisus.
4. Tervitus.
5. Riigivanema teadaanne Vabariigi Valitsuse lähematest ülesannetest.
6. Järgmise koosoleku määramine.

Koosoleku avab Esimees **K. Einbund** kell 18.13 min.

Sekretäri kohal sekretär **A. Schulbach**.

1. Riigikogu Esimehe avakõne.

Juhataja: Riigikogu koosolek on avatud.

Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu astub kokku täna vabariigi põhiseaduse § 41. alusel.

See on IV Riigikogu esimene korraline istungjärk ja sellega tuleb õieti ühendada IV Riigikogu tööde tegelik algus, sest suvine erakorraline istungjärk oli pühendatud peasjalikult Vabariigi Valitsuse ametissekutsumisele ja Riigikogu oma organite moodustamisele. Olen kindel teadmises, et rahvaesindajad asuvad oma kohustus- ja vastutusrikkale tööle täie jõu ning tahtmisega, et riigi ning rahva elu korraldamisel anda paremat sellest, mis meie anda suudame, tehes seda tööd koos Vabariigi Valitsusega, kelle ametisse valinud Riigikogu.

Mul on au tervitada Riigikogu liikmeid tööle asumisel.

On ilmne, et esialgu töö koondub peasjalikult komisjonidesse.

Vabariigi Valitsuse ja Riigikogu liikmete poolt on IV Riigikogule seni esitatud 18 seaduseelnõu, kuid need on enamikus alles komisjonides arutamata ning seega Riigikogu koosolekutele valmistamata.

2. Teatamine suvevaheajal olnud külastamistest.

Annan Riigikogule teada, et vaheajal külastasid meid Saksa Riigipäeva esimees Löbe ühes Saksa Riigipäeva liikmetega ekskursiooni

korras, ja alles neil päevil Soome Eduskunna esimees Virkkunen ühes Eduskunna liikmetega. (K ä t e p l a g i n.)

3. Teatamine muudatustest Riigikogu koosseisus.

Mul on Riigikogule anda teada, et tagasi on astunud Riigikogust 1. oktoobril s. a. Jaan Vain — Eesti sotsialistliku tööliste partei Viljandimaa valimisringkonna nimekirja järgi. Järgmine kandidaat sama nimekirja järgi August Vomm on ka tagasi astunud, seepärast on Riigikogu tööd osa võtma kutsutud Erich Joonas.

4. Tervitus.

Vigastatud sõjameeste viimane kongress tervitab Riigikogu ja soovib edu tuleviku töös. (K ä t e p l a g i n.)

5. Riigivanema teadaanne Vabariigi Valitsuse lähematest ülesannetest.

Riigivanem O. Strandman: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Täna koosolek ei ole harilik töökoosolek, kuid seda ei saa ka nimetada täielikuks pidulikuks koosolekuks seepärast, et Riigikogu avamine oli suvel, kus Riigikogu kokku tuli esimest korda. Siiski ei ole tänase koosoleku päevakorda mahutatud harilikke küsimusi, mis Riigikogus otsustada tulevad käesoleval istungjärgul. Seepärast on loomulik, et mina tänases valitsuse teadaandes tahan olla võimalikult väljaspool neid küsimusi, mis võiksid Riigikogus välja kutsuda rohkeid vastuvaidlusi ja kokkupõrkeid. On loomulik, et riikides, kus valitsus ja valitsemine juhitud demokraatlikkudest ja parlamentaarsest põhimõtetest, suured vaidlused ja kokkupõrked maad peavad leidma. Seal on opositsioon samuti tarvilik kui valitsus. Üksikud kavad Vabariigi Valitsuse töö kohta on esitatud Riigikogule ja loomulik, et seejuures edaspidi vaidlused aset leiavad. Praegu tarvitan juhust, et teid tutvustada nende põhijoontega, mis praegune valitsus võtnud oma töö sihiks ja valitsuseaparaadi korraldamise aluseks.

Meie oleme parlamentaarne riik ja peame oma riigivõimu tarvitama samade põhimõtete järgi, mis teistes parlamentaarsest riikides, kes demokraatlikku korda oma riigis tunnusta-

vad. Kui tuleb valitsust kujundada, siis loomulikult peame vaatama, kuidas seda tehakse kõige vanemal demokraatlikul maal — Inglismaal. Ma lugesin aastate eest — praegu ei ole minul neid raamatuid käepärast —, kuid mul on selgesti meeles, missugused põhimõtted juhivad Inglise riiki ta valitsuse loomisel. Nagu teada, määrab Inglismaal parlamendivalimiste tagajärg iseenesest, kes saab peaministriks. Seni oli see päris kindel, kui kaks erakonda omavahel võistlesid. Praegu, kus erakondi rohkem, on siiski tulnud kindlale alusele, et valitsema peab selle erakonna juht, liider, kes valimistel kõige rohkem kohti saanud. (O. Gustavson, stp: Kas mitte see, kes kaotanud?) Ma arvasin, et meil täna vaidlusi ei tule, aga härrad sotsialistid ei loobu ka täna sellest oma üldisest osavusest vahelhüüdeid teha. Niikaua, kui nad viisakas toonis on, ei ole mul põhjust neile reageerida. Loodan, et tänasel poolpidulikul koosolekul seda tooni välja ei tooda, mis homme kohasem võiks olla. (K. Ast, stp: Eks meie jõudu mööda püüa Teie soovile vastu tulla, härra Riigivanem.) Väga rõõmustav.

Kuna meil kaks erakonda ei võistle valimistel, vaid rohkem, siis tuleb neid valitsuse kokkuseadmise ülesandeid teostada isikul, kellele teised erakonnad vastava usalduse annavad. Seekord on see usaldus minule langenud, vist mitte sotsialistide rõõmuks, nagu praegu sellest vahelhüüdest näeb. (K. Ast, stp: Mitte rõõmuks, kuid kahjurõõmuks küll juba teataval määral.) Ma katsun neid põhimõtteid seletada, mille järgi meil tuleks teostada Vabariigi Valitsust. Kõigepealt missugused peavad olema meie ministrid? Siin lähevad arvamised lahku. Ühelt poolt arvatakse, ja on ka selle järgi käidud, et ministrid peavad olema parlamendi saadikud, erakonna tegelased, või ka väljaspool erakonda, kellel niipalju mõistust ja arusaamist on, et valitsuse asju otsustada. Teiselt poolt pole kadunud nõue, et valitsemist peavad teostama eriteadlased. Kui Inglise praksise poole pöörame, siis on seal asi teine. Parlamentlikult ministrilt Inglismaal ei nõuta, et ta peab eriteadlane olema. Ta on parlamendi liige, kellest valitsuse kokkusead arwab, et see võib kaine, loomuliku mõistusega asju otsustada. See on ainuke nõue, mis talle esitatakse, kuna eriteadlase, spetsialisti töö on ametkonnale pandud.

Ka mina olin juhitud sellest põhimõttest praeguse valitsuse loomisel. Kas see korda läinud, sellest ma praegu ei räägi, sest nagu ütlesin, sellest rääkida avaneb meil võimalus lähemal päeval, arvatavasti homme. Praegu tahtsin rääkida sellest, kuidas meie enesele ette kujutame valitsuseaparaati, mis parlamentlik-

kudel ministritel peab abiks olema. Mina arvan, et valitsuse kohta ei saa meie oludes ja üldse demokraatlikkudes oludes seda nõuet üles seada, et valitsus peab olema moodustatud eriteadlastest. Ainult erakorralisel juhtumisel, kui parlament oma seast ei saa sarnast valitsust kokku seada, et siis võiks ka meil aset leida eriteadlastest, ametnikkudest kokkuseatud Vabariigi Valitsus. Säärane valitsus peaks koosnema meie parematest eriteadlastest, keda rahvas pakkuda võib. Kui meil nüüd Vabariigi Valitsus ei koosne eriteadlastest, siis peab valitsuseaparaat valitsusele säärased eriteadlased käsutada andma, sest ilma eriteadlasteta riiki valitseda ei saa. Kui küsida, kas praegustes ametkondades leiduvad kõik need eriteadlased, kes selleks ette valmistatud, siis peab ütleva, vaevalt. (O. Gustavson, stp: Üks on kindlasti.) Teie või? (O. Gustavson, stp: Härra Kukk.) Härra Kukk? Väga võimalik. Kui vaadata meie ametkondi ja üksikute juurde pöörduda, siis näeme, et meil palju aega, vaeva ja ettevalmistust kulub enne, kui niisuguseid ametkondade aparate suudame luua. Meil on mõned alad, millest mõni mees arvab, et seal kõik korras on, kui vastav ametkond mõne küsimuse peale andmeid kogub ja vastuse annab, kui valitsuse juht seda nõuab. Aga ma arvan, see arvamine on ekslik, ja on kindel, et meil niisuguse aparadi loomine, mis meil praegusel ajal väga tarvilik, kui ta tahab korralik valitsus olla, on täiesti lapsekingades. Kui keegi on teisel arvamisel, siis paistab, et ta ei ole sellest küsimusest informeeritud. Kui võtta sellest seisukohast kaalumisele praegune valitsuseaparaat majandusealal, siis tahaksin teada, kas sama härra Gustavson või teine pahempoolne tahaks mulle seletada, võtame praegu härja sarvest kinni, kus on see inimene, kes meil tolliküsimustes täiesti kodus on? Kui teie praegu otsite inimest, kes võiks poole tunni jooksul seletada, missugused tollimäärad suuremates Euroopa riikides maksimas, siis võite öelda, et tuleb kaua oodata, enne kui üksikuid teateid saate ja kuigi saate, kas võite siis kindel olla, et need teated täiesti õiged on. Kui praegusest valitsuseaparadist otsite inimest, kes võiks teatada, missugused majanduslikud küsimused suures ilmas käimas, ja kui teie samasugust informatsiooni bürood otsiksite Majanduseministeeriumist, nagu see on Välisministeeriumis, siis leiate, et seda ei ole. Kui tahate teada, missugused küsimused praegu töökaitse ja tollipolitika alal liikumas suures ilmas, näiteks mis Inglismaa kavatsseb teha, et asumaid emamaaga lähemalt majanduslikult ühendada, siis võite kindlad olla, et meie Majanduseministeeriumi

aparaat sel alal kindlat vastust anda ei või. Kui tahate Majanduseministeeriumist täpseid teateid saada, kuidas on lugu kodumaa tööstusega, kuipalju vabrikuid kasu andnud, mis töölisel palka saavad, kuisuur on üksiku vabriku, üksiku tööstuseharu kaupade väljavedu ja kuipalju kodumaal tarvitatakse, siis võite kaua aega oodata, et andmeid saada, ja ei või kunagi kindel olla, et need andmed vastavad täpsetele oludele. Niikaua, kui meil niisugust aparati ei ole, kes tolliküsimustes täpse vastuse võiks anda niihästi valitsuse liikmetele, kui ka Riigikogule, kes seda küsimust tahavad uurida, ei saa öelda, et aparaat täiesti korras on ja et seda täiel määral võib usaldada. Selles sihis on Majanduseminister läbi rääkides minuga asunud seisukohale, et meil tuleb inimesi tööle panna ja et kodumaalt meie vastavaid jõude nii ruttu ei leia, kui nad paremat ettevalmistust ei saa, siis tuleb inimesi välja saata õppima, et luua niisugune aparaat, mis valitsusele võiks toeks olla, valitsuse ettevalmistamise töö ära teha. Ma näen, et endine lugupeetud härra Riigivanem näerab seejuures. (A. Re i, stp vahelhüüe.) See on teine küsimus. Võibolla Teie seisukohast küll väga võimalik. Aga ma ütlen, et niisugune aparaat tuleb meil luua, sellela ei saa korralikult riiki valitseda.

Ühtlasi on teisi meie riigi elus tähtsaid küsimusi arutatud, ehk küll ei ole jõutud veel niikaugemale, et oleks saadud esitada vastavad kavad Riigikogule.

Meil on kogu aja küsimus olnud, kas meie riigikaitse liiga palju ei maksa, kas ei või siin kokku tõmmata, et maksukoormat, mis Eesti riigis raske, kuidagiviisi kergendada. Olid vastavad nõupidamised ja läbirääkimised augustikuul, millest ka meie endine vägede ülemjuhataja lugupeetud kindral Laidoner osa võttis ja kus teatavad küsimused, põhimõtted, täies ulatuses üles tõsteti. Praegu on asi niikaugel, et meie Kaitseministeerium on asunud seisukohale, et on võimalik ümberkorralduste ja uute kavade elluviimisega tõesti suuremal määral kokku tõmmata, võibolla kuni üks miljon krooni. Aga on ka selgunud, et meil on teatavad alad, mille seisukord küsitavaks teeb, kas meie riigikaitse peale määratud kulud üldse kasu toovad, kui meie nende alade korraldamiseks suuremaid summasid ei määra. See on varustuse ala. Nii et siin tuleb Riigikogul lähemas tulevikus vastavate ümberkorraldamiste hindamisele asuda, seisukoht võtta. See küsimus tuleb täies ulatuses päevakorrale. (M. M a r t n a, stp: Mis siit järeldama peab?) Seda kuulete omal ajal. Kui kõik tahate täna poolpidulikul koosolekul teada saada, siis ütlen, et niikaugemale ei jõua. Need kavatsused

tulevad lähemas tulevikus Riigikogus päevakorrale. Natuke peab kannatama, härra Martna. (M. M a r t n a, stp: Täna on nii umbes, et võime vähendusi loota, nädalaparast kuuleme, et see võimalik pole.) Eks näe, võite ju minu sõnadest kinni hakata. Ma olen seda Riigivanema ametis Teile öelnud. Muidugi, kui mind siin ei ole nädala pärast, ei saa ma seda teostama hakata. Kui mina aga siin olen, võite pöörata minu poole, et miks Te lubate, kui seda teostada ei saa. Ma olen seisukohal, et mitte üksi Riigivanem, vaid ka iga kodanik, kes julgeb avalikult, eriti aga siin Riigikogus ette kanda, siis peab ta selle ka teostama, mille ta öelnud, ja täieliku vastutuse kandma. Seda võite alati nõuda, ja mina olen valmis vastutust kandma. (M. M a r t n a, stp: Raske on vastutust nõuda, sest ei ole jah ega ei.)

Olen päris täpselt öelnud, et saab koondamisi teha. See oli küllalt selgesti öeldud. Kui see selge ei ole, siis ei saa midagi parata, et seda selgemaks teha.

Teine küsimus, mis päevakorral olnud, on meie omavalitsuste küsimus. Siin selgus, et praegusel silmapilgul veel varane on seda küsimust otsustada ja eelnõusid välja töötama hakata, neid on ju ka siiaaani tehtud, kuna aga need heakskiitmist ei ole leidnud. On kurikuulus sõna, et materjali kogutakse, kuid on tõesti küsimusi, kus materjali kogumiseta läbi ei saa. Üks niisugune on omavalitsuse küsimus. Üksikud küsimused on ju läbi sõelatud, aga tuleb siiski veel materjali muretseda, et täielikule selgusele küsimuses jõuda. Tuleb uusi mõtteid juurde. Üks uus mõte ja huvitav mõte ilmus kaks nädalat tagasi „Postimehe“ artiklis „Detsentraliseeritud tsentralisatsioon.“

Siis on teede küsimus. Nagu teada, on praegune valitsus härra Teedeministri ettepanekul määranud, missugused teed tulevad teedevõrku üles võtta.

Selle tagajärjel tuleb riigil uusi ametnikke palgata. Ühtlasi on praegu uued raudteed ehitamisel; tõuseb küsimus, kas siis, kui need raudteed valmis saavad, tuleb uusi ametnikke juurde võtta või võib vana koosseisu juurde jääda, aga mitte ametnikkude arvu suurendada.

Siin pole vaja rutata, sest teed on alles ehitamisel. Küll teeb aga Teedeministeerium selgitusetööd, missuguse koosseisuga töötavad raudteed maadel, kus olud meile sarnased.

Järgmised küsimused, mis huvitanud Vabariigi Valitsust, on töömuretsemise küsimused. Need tulevad lahendamisele ühes küsimustega, millest algusel rääkis ja mida täna päevakorras ei ole.

Olen arvamisel, et üksikud ülesanded, mis Vabariigi Valitsus enesele seadnud — see on meie valitsuseaparaadi korraldamine, et ta suudaks seda anda, mida meie rahva kultuuriline tasapind võimaldab, mis aga praegu teavate olude tõttu ei ole veel täitsa välja kujunenud, et valitsus suudab neid läbi viia ja meie majanduseelu nii korraldada ja seada, et sellest mõnda kergendust saab.

Need küsimused ei ole aga ühepäeva küsimused, ja praegusel Vabariigi Valitsusel ei ole tahtmist nende küsimustega rutata. Vabariigi Valitsus ei ole arvamisel, et ta suudab meid korraga kõigist majanduslikest hädadest välja viia, kuigi lõikus on käesoleval aastal parem kui aasta tagasi.

Kui vaadata, mis võib meile anda põllumajandus, siis tekib küsimus, missuguses suunas peab põllumajandust edendama, kas peab minema seda teed, mis praegu moodne, see on kas peab karjakasvatusele suurt rõhku panema, või on maailma majanduse-politikas niisuguseid tundemärke, mis selle ühekülgsel tee kardetavaks teevad ja peame meie teisi võimalusi kasutama ja tähele panema ka muid alasid.

Asi nõuab aga kaalumist, sest siin ei ole tarvidust murda ja korraga otsustada, vaid siin on vaja täielikku selgust, niipalju kui praegune olukord ja teaduslikud meetodid neid võimalusi meile näitavad ja annavad võimaluse teha kalkulatsioone ja suuna määrata. Alatud eeltööd tulevad lõpetada ja siis kindlasti edasi minna. Kui meie selgusele

jõuame, siis ei ole otsustamine enam raske. Täna sel koosolekul tahtsin piirduda nende üldküsimustega, millega Vabariigi Valitsus oma terves koosseisus tegemist teinud. Et aga oma tööd jätkata, selleks on loomulikult arusaadav, et Vabariigi Valitsusel peab olema selgus, kuivõrt ta oma töös ja tegevuses toetust leiab Riigikogult, ja selleks on Vabariigi Valitsus palunud, et need küsimused, kus teatavat närvilikkust märgata olnud, et need küsimused esireas Riigikogus arutamisele tuleksid, et Vabariigi Valitsus teaks, kas ta võib täie jõuga ja ulatusega edasi töötada või mitte.

Juhataja: Rkl. Voiman teeb ettepaneku:

- 1) avada läbirääkimised Riigivanema teadaande puhul Vabariigi Valitsuse lähemate ülesannete kohta; 2) läbirääkimised pidada järgmisel Riigikogu koosolekul.

(Hääletatakse.) Ettepanek on vastu võetud.

6. Järgmise koosoleku määramine.

Abiesimees R. Penno ettepanekul otsustatakse pidada järgmine koosolek homme kell 17. (Päevakord vaata otsuste protokoll nr. 7, lisa nr. 3.)

Juhataja: Päevakord on läbi.

Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 18.45 min.

Õige.

Kinnitan.

Koosoleku sekretär (allkiri).

Koosoleku juhataja (allkiri).